

чають ціннісні орієнтири початкового процесу, а й спроможні об'єднати і надихнути людей, згуртувати націю, стати потужним стимулом прискорення суспільного прогресу. Ми проголосили, що базовою основою намічених перетворень виступає європейський вибір України, її прихильність загальнолюдським цінностям, принципам утвердження прав і свобод людини.

Для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні важливим є формування нового, вищого рівня правосвідомості та правової культури населення. У світлі цього великого значення набувають правове виховання і правова освіта народу. Без глибокого знання громадянами своїх прав і свобод, чинного законодавства еволюційний та поступальний розвиток жодного суспільства є просто неможливим.

З правової культури індивідів складається правова культура суспільства, яка показує рівень правосвідомості та правової активності суспільства, ступінь прогресивності юридичних норм і юридичної діяльності. Якість правової культури та правової освіти зрештою впливає на якість норм права, правил поведінки, за допомогою яких регулюються відносини у різних сферах діяльності. Підвищення рівня політико-правових знань у наших громадян, їх правосвідомості та правової культури можливі лише за умови повсякденного, професійно організованого правового виховання, здійснюваного з використанням усіх форм, у тому числі таких заходів, як сьогodнішній «круглий стіл».

Від імені керівництва нашого навчального закладу та від себе особисто бажаю плідної роботи та успіхів усім учасникам нашого представницького наукового заходу.

Проректор з навчально-методичної роботи
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»,
кандидат юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України

В. В. Комаров

Г. П. Клімова, доктор філософських наук, професор

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

Курс на формування правової держави і громадянського суспільства, що був проголошений в Україні, може бути здійснений, з одного боку, шляхом удосконалення законодавства і державного управління, а з другого – через забезпечення високого рівня правової культури українських громадян, без чого неможливе формування правопорядку в суспільстві.

Поняття правової культури – багатогранне, багатоаспектне. Тому для його філософсько-правового аналізування використовуються різноманітні теоретико-методологічні підходи. Серед них: суб'єктивний, діяльнісний, антропологічний, технологічний, якісний, соціологічний, аксіологічний та ін.

Так, відповідно до суб'єктивного підходу, який використовують такі дослідники, як О. Лукашева, Ю. Дмитрієв, З. Іванов та ін., під правовою культурою розуміється певний ступінь знання законодавства та поваги до норм права. Ці автори, на нашу думку, безпідставно обмежують поняття правової культури ставленням людей до правових норм, що дуже звужує поняття правової культури. За його межами опиняються такі суттєві явища, як правовий статус особистості, правова поведінка та ін. Насправді поза правовою культурою опиняються і самі правові норми, оскільки йдеться не про ці норми, а лише про ставлення до них. Послідовна реалізація зазначеного підходу при аналізуванні правової дійсності призводить до ототожнення правової культури з правосвідомістю.

Згідно з діяльнісним підходом, прибічниками якого є М. Смоленський, Ю. Агеев, В. Еглітіс та ін., правова культура розглядається як правотворча діяльність. Вона розуміється як процес і результат творчості людини в галузі права. Цим саме з правової культури виключаються інші, до того ж не меншою мірою важливі види юридичної діяльності, наприклад правозастосовна діяльність або діяльність громадян з підвищення свого правоосвітнього рівня тощо. З правової культури випадає вся репродукційна, відтворююча діяльність.

Антропологічне розуміння правової культури виходить із того, що культура охоплює все, що відрізняє життєдіяльність людини і суспільства від природи, яка існує, тобто всі сторони людського буття. Культура включає все, що створено людиною, і характеризує історичність її буття у світі. Виходячи з цього широкого розуміння культури, у науковій літературі можна зустріти досить широкі визначення правової культури. Зразком цього може бути розуміння правової культури як системи матеріалізованих та ідеальних елементів, що належать до сфери дії права, та їх відбиття у свідомості і поведінці людей. Ця концепція розробляється в працях Р. Могилевського, К. Моралева, В. Орехова та ін.

Зважаючи на технологічний підхід, правова культура розуміється як сукупність прийомів, процедур, норм, що історично змінюються і характеризують рівень правової діяльності, який був досягнутий суспільством. Тут акцентується не на тому, що робиться в правовій галузі, а на тому, як це робиться. У науковій літературі цю концепцію досить послідовно і плідно розробляють Є. Аграновська, Є. Зорченко, С. Кожевінков, А. Лікас та ін. Разом із тим

необхідно підкреслити, що за межами даного розуміння правової культури залишаються правопсихологічний клімат соціуму, суспільна правова думка, ціннісно-правові орієнтири громадян тощо.

Не принижуючи значення наведених підходів до визначення правової культури, ми солідарні з тими дослідниками, які надають перевагу аксіологічному підходу в його розумінні. Цей підхід, який є найбільш поширеним серед учених, дозволяє поєднати її багатоманітні якості навколо поняття цінностей, оскільки саме цінності є ядром культури взагалі і правової культури зокрема.

З точки зору цього підходу культура є об'єктивацією ціннісно-світоглядних уявлень, що відображають внутрішній світ людської суб'єктивності. Тому до культури можна застосувати аутентичне їй поняття – аксіосфера. Це означає, що культура передусім виступає як актуальна для індивіда і суспільства в цілому ціннісна система. Вона розглядається як сукупність цінностей, що створені людством у ході його історії. З урахуванням цього правова культура є системою правових цінностей, що розвиваються і відповідають рівню соціального прогресу, якого досягло людство, відображають у правовій формі важливі соціальні цінності, які впливають на стан і спосіб правового життя особистості і суспільства. Саме таке розуміння правової культури відображено в наукових працях багатьох учених (С. Алексєєв, В. Сальніков, Р. Русінов, А. Семітко та ін.).

На наш погляд, правові цінності становлять стрижень ціннісно-нормативних орієнтацій правової свідомості і слугують головним чинником соціокультурної інтеграції. У цьому зв'язку вивчення правових цінностей дає змогу отримати наукову інформацію про найбільш фундаментальні аспекти правової культури українського соціуму, знання яких, у свою чергу, надає можливість значною мірою зрозуміти стан правового життя суспільства, його правопорядок.

М. П. Требін, доктор філософських наук, професор

ФЕНОМЕН ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІУМУ ЗА УМОВ ЙОГО МОДЕРНІЗАЦІЇ

В умовах модернізації українського соціуму дуже актуальною науковою проблемою залишається проблема формування правової культури громадян, яка б відповідала вимогам сучасного демократичного суспільства. Тому з'ясувати, який стан справ з правовою культурою громадян, та запропонувати можливі шляхи її покращення – дуже важлива й актуальна тема в державному будівництві України. Наша країна йде шляхом розбудови демократичної, правової, соціальної держави. Зайвим є констатувати, що утвердження верхо-